Nordic Journal of Library and Information Studies

Vol. 6, No. 2, 2025
ISSN (ONLINE) 2597-0593
DOI https://doi.org/10.7146/njlis.v6i2.156653
© CC BY-NC-ND 4.0

Åse Kristine Tveit, associate professor at Department of Archivistics, Library and Information Studies, OsloMetropolitan University, Norway, aasekt@oslomet.no
Helge Ridderstrøm, associate professor at Department of Archival, Library and Information Studies at Oslo Metropolitan University, Oslo, Norway, helgerid@oslomet.no

Oversatte bildebøker på det norske bokmarkedet

Translated picturebooks on the Norwegian book market

Sammendrag
Bildebøkene for barn som oversettes og utgis på norske forlag, er oversatt fra svært få land og språk. Engelsk/amerikansk dominerer, med nesten tre fjerdedeler av oversettelsene. Oversettelser fra land utenfor Europa er påfallende fraværende. Store nasjoner og hele kontinenter er nesten usynlige. I denne artikkelen presenterer vi tallgrunnlag som viser hvilke land og språk som det i all hovedsak oversettes fra, og reflekterer over grunner til denne ubalansen og hva norske barn dermed går glipp av. Blant våre kilder er aktører på det norske litteraturfeltet. Vi presenterer et kortvarig norsk forlagsprosjekt med utgivelser av bildebøker fra hele verden, og gir eksempler på at ikke engang bildebøker som har vunnet høythengende litteraturpriser oversettes til norsk. Vi peker på noen av utfordringene og mulighetene i oversettelsesprosessen når bildebøker skal nå små barn på tvers av landegrenser og språk. Bildebøker kan for andre kulturer enn barnets egen fungere både som speil, vindu og glassdør, som er metaforer for funksjonsmangfoldet og en indikasjon på hvor viktig det er at barn møter bildebøker fra mange av verdens land.

Nøkkelord: bildebøker, oversettelser, Norge, statistikk, verdier

Abstract
In a small language community like Norway, it is surprising how many picture books for children are published each year – around 300. Most of these books are created by Norwegian authors. In this article, however, we focus on the picture books that are translated from other languages, particularly the imbalance in the countries and languages they are translated from. Nearly three quarters of these are from Britain and USA, followed by books from Sweden and a few other European nations. Picture books from other continents, such as South America, Africa, Asia, and Oceania, are notably absent. As a result, young Norwegian children have very few new picture books from these regions to choose

from. We present statistics and reflect on the reasons behind this lack of translations, even when it includes books that have received prestigious regional and international literary awards. Our reflections also address some of the challenges of translating for an audience of young children.

Keywords: picturebooks, translations, Norway, statistics, values

Innledning

En liten gutt i en båt svever over store, skummende bølger på et bokomslag. Skal fortellingen handle om en gutt som drukner? Denne gutten holder likevel så trygt på styrestaven sin, vannliljene i bølgene er så vakre, himmelen så funklende blå, at vi må tro at det vil ende godt. Og kanskje skjer det vi ser på bokas omslag bare i guttens fantasi. Kanskje føles bølgene store fordi gutten er redd. Fantasien kan ta overhånd – særlig hvis man er overlatt helt til seg selv og skal gjøre noe for første gang, slik gutten i denne vietnamesiske bildeboka må.

Illustrasjon 1: Forsiden av bokomslaget til Phùng Nguyên Quang og Huỳnh Kim Liên: My First Day (2021)

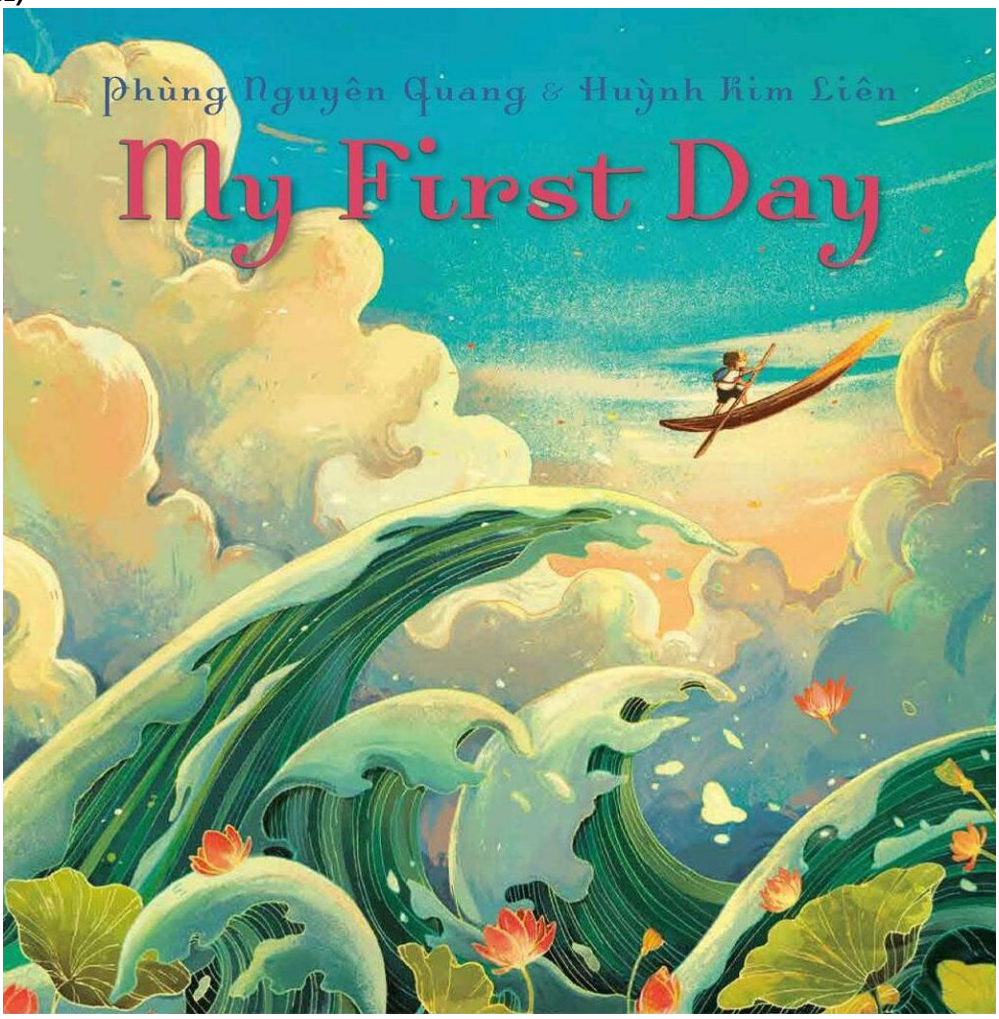

Denne bildeboka er oversatt til engelsk og har fått en rekke priser, og den blir senere i denne artikkelen vårt eksempel på ei av mange spennende, lærerike og vakre bildebøker som åpner et vindu til en annen kultur – men som ikke er oversatt til norsk. Vi har valgt å presentere denne boka både som et eksempel på en kunstnerisk vellykket og perspektiv-åpnende bildebok som norske barn ikke har tilgang til på sitt morsmål, og fordi den har en gjenkjennelsesverdi på tross av det fremmede og annerledes. Barn i Norge går på skolen fra de er 6 år gamle, til å begynne med ofte med en forelder ved sin side på skoleveien, og deretter mange år alene eller sammen med andre barn. Å gå til skolen, eller å bli kjørt dit, blir hverdagslig. *My First Day* gir et blikk på en annerledes skolevei i et annerledes land, en bok som gir erkjennelse om verdens mangfold og hvor forskjellige barns virkeligheter er. Vi

har i den avsluttende delen også inkludert en kort sammenligning med et par norske bildebøker om å begynne på skolen, for enda tydeligere å få fram kontraster.

Størstedelen av det som når fram til norske barn gjennom bøker, filmer og andre medier, og som barna interesserer seg for og oppfatter som viktig eller verdt oppmerksomhet, kommer fra noen få land. I Norge er påvirkning fra anglo-amerikansk kultur og fra de nærmeste nabolandene dominerende, selv om selvfølgelig noen hendelser i andre deler av verden eksponeres mye i massemediene. Vektingen er uansett svært skjev, noe hvem som helst kan konstatere gjennom de daglige nyhetssendingene.
Denne skjevfordelingen eller ubalansen gjelder også for den litteraturen fra andre land som når oss i Norge gjennom oversettelser. I denne artikkelen fokuserer vi på bildebøker for barn i et slikt perspektiv. Vi vil vise hvor skjevfordelt oversettelser av bildebøker til norsk er når det gjelder hvilke land og språk det oversettes fra, og vi vil problematisere hva dette betyr for barn i Norge. Siden oversettelse aldri er en likefram prosess, vil vi også tematisere noen utfordringer som oppstår når bildebøker fra andre land og kulturer skal nå norske barn (og voksne som leser for barna). Vi stiller altså spørsmål ved hvordan det står til med oversettelsene av bildebøker til norsk: Hvilke språkområder og kulturer får barn impulser fra gjennom bildebøkene, og hva er det norske barn (og voksne) ikke får tilgang til? Vår agenda er å vise hvor mye av verden som ligger i blindsoner, selv om disse blindsonene rommer prisbelønte og kunstnerisk svært vellykkede bildebøker. Som et eksempel på hva norske lesere så langt har gått glipp av, presenterer vi til slutt noen av kvalitetene ved den vietnamesiske bildeboka *My First Day*, som har fått litteraturpriser og begeistret omtale både i originalutgaven og i engelsk oversettelse.

Norske forlags utvelgelse av hva som utgis av bildebøker i Norge er, forsiktig sagt, ikke bredt internasjonalt orientert, selv om både voksne og barn lever i det som ofte kalles en global virkelighet, både med tanke på andelen innbyggere i Norge med røtter i andre deler av verden, og med tanke på den kulturen norske barn er omgitt av. Mye er amerikansk eller engelsk, men en betydelig del er også asiatisk, som populære koreanske musikkvideoer og tv-serier eller japansk anime og manga, selv om det asiatiske ikke avspeiles i bildebøker oversatt til norsk. Bildeboka er i dagens Norge et medium med relativt mange utgivelser (ca. 300 årlig), men den er åpenbart i sterk konkurranse med andre bildemedier. Samtidig har bildeboka fått økt akademisk oppmerksomhet etter hvert som mediet nå også rommer estetisk utfordrende bøker som kan appellere til både barn og voksne (selv om de utgis som barnebøker) (Beckett, 2012; Ommundsen, Haaland & Kümmerling-Meibauer, 2022).

Tallenes tale
Vi har gjennomgått lister over oversatt barnelitteratur, registrert i Nasjonalbiblioteket for årene 2015, 2016 og 2020[1], og skilt ut det vi oppfatter som bildebøker. Dette har vi gjort ved først å søke opp bøkene i Oslos folkebibliotek Deichmans katalog og på forlagenes nettsider for å se på kategorisering og omtaler. Bildebøker er her forstått som bøker utgitt for barn med ett eller flere bilder på hvert oppslag og der oppslagene til sammen utgjør en estetisk helhet (Birkeland, Mjør og Teigland, 2018, s. 98). I tillegg til forfatteres nyskrevne fiksjonshistorier, publisert som bildebøker, inkluderes her førsteutgaver av pekebøker, eventyr og sakprosafortellinger der bildene er den dominerende modaliteten.

Datamaterialet viser tydelige tendenser i årene 2013-2023:

[1] Listene er skaffet til veie av forskningsbibliotekar Sofie Arneberg.

Illustrasjon 2: Bildebøker oversatt til norsk 2013-2023

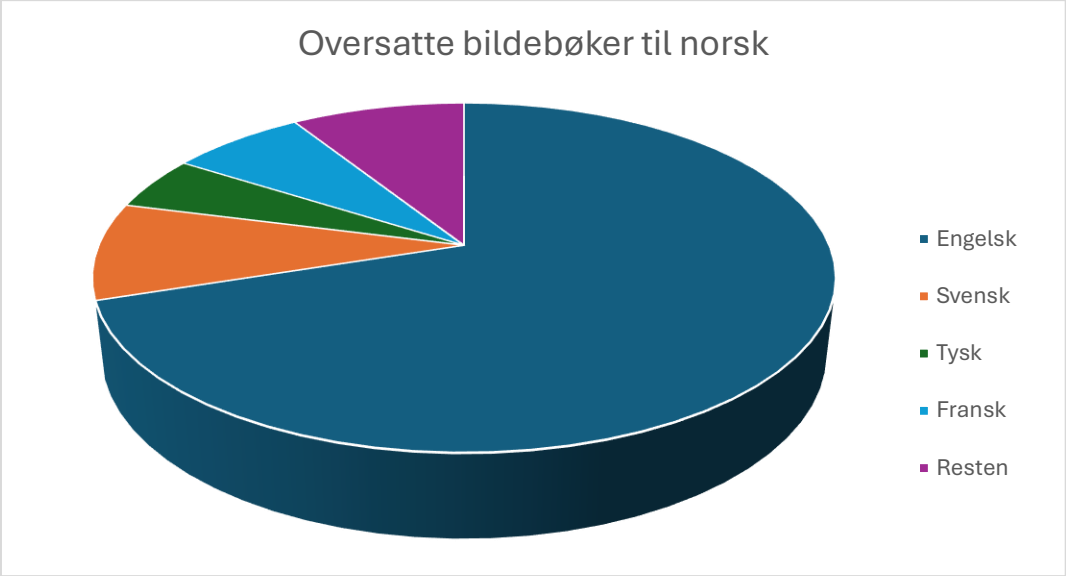

Figuren viser éntydig at engelsk er det helt dominerende originalspråket. Engelsk/amerikansk står for 70 % av alle oversatte bildebøker, mens oversettelser fra svensk utgjør 9 %. Tysk og fransk er representert med henholdsvis 5,3 og 7,5 %, mens oversettelser fra hele resten av verdens bildebøker (inklusiv Danmark og andre europeiske land) kun utgjør 9 % av bildebøker som utgis i Norge.

Ser vi på fordelingen ved Norges største folkebibliotek, Deichman, finner vi igjen den samme tendensen når vi undersøker bibliotekets bestand av oversatte bildebøker utgitt i 2023. Deichman kjøper riktignok ikke inn alt, særlig er det relativt få spinoff-bøker fra filmer og tv-serier, eller fra de mindre nisjeforlagene. Siden oversatte bildebøker for barn i liten grad blir påmeldt den statlige innkjøpsordningen for oversatt litteratur, blir ikke norske folkebibliotek automatisk beriket med slike bøker. Manglende anmeldelser av oversatte bildebøker gjør bøkene ytterligere usynlige i bokmarkedet.

Situasjonen i andre land

At det blir oversatt bildebøker fra noen få land er ikke et særegent norsk fenomen. Riita Oittinen har tall som gjaldt for hennes hjemland på begynnelsen av 2000-tallet:

> *In Finland, we translate a lot: 70-80 % of all the books published for children annually are translations. From the perspective of picture books, the number may be even higher (and 90 % of the translations come from the English language; see Rättyä 2002:18-23)* (Oittinen, 2003).

I 2017 oppsummerte forskere situasjonen i tre europeiske land: *"In Finland, 80 percent of translated children's books in this time period [2010-2015] were translated from English; in Sweden, the figure was 70 percent; in the Netherlands it was 62 percent. Other languages lagged far behind"* (Coillie, 2020, s. 142-143). En annen opptelling viser at *"Anglophone dominance has been particularly strongly felt in smaller language markets in Europe and markets with emerging children's literatures in Southeast Asia, where anywhere between 60 and 80 percent of all translated children's books are from English"* (Coillie o& McMartin, 2020, s. 29).

De begrensende rammefaktorene

Hvorfor ligger så mange land i forlagenes blindsone? Både kommersielle hensyn og kulturelle tradisjoner skaper den påviste ubalansen mellom hvilke land de oversatte bildebøkene i Norge kommer fra. Forlagenes manglende kjennskap til barnelitteratur i internasjonalt perspektiv spiller antakelig også inn. Vi kan ikke se bort fra at norske forlagsfolk ikke kjenner godt til hva som skjer utenfor Skandinavia og angloamerikanske språkområder. Hva utgis av bildebøker i Italia? I Brasil? I Filippinene? Hvordan er det mulig å få oversikt i mylderet? Internasjonale bokmesser en anledning til å orientere seg i det som utgis i andre land, i tillegg til online kataloger, anmeldelser og

formidlingstiltak. Bøker oversatt fra arabisk, urdu, kinesisk og andre språk til engelsk burde også være appetittvekkere for norske forlag, fordi andre vestlige forlag har våget å satse på dem. *My first day* er et slikt eksempel på hva som kunne blitt oppdaget av norske forleggere.

Ikke minst burde bøker som har fått litteraturpriser i sitt opprinnelsesland, slik som *My first day*, vekke interesse for norske forleggere. Imidlertid viser en studie av Cecilia Alvstad og Claudine Borg at dette ikke er tilfelle for Sverige og Malta når det gjelder den internasjonalt renommerte Hans Christian Andersen Award: *"Contrary to previous claims made regarding literary awards, our findings show that this major award for children's literature did not decisively stimulate translation neither to the semi-peripheral language Swedish nor the peripheral Maltese."* (Alvstad & Borg, 2020, s. 799) De fant at den internasjonalt orienterte Andersen-prisen, med prisvinner fra bl.a. Kina, Sør-Korea, New Zealand, Russland, Israel, Iran, Argentina og Brasil, ikke fremmet transnasjonal litterær utveksling. Alvstad og Borg henviser til forskeren Emer O'Sullivan, som påpeker at mange faktorer hindrer oversettelser og flyt av litteratur over landegrenser, bl.a. lands tilhørighet i "political blocks", religiøs forankring og manglende subsidiering av oversettelser.

Gyldendal etablerte i 2009 et forsøk på å rette opp ubalansen på det norske markedet. I forlagets trykte forlagskatalog for våren 2011 presenterte de sitt utgivelsesprosjekt slik:

> *"VERDENS BESTE BILDEBØKER" er et eksklusivt utvalg av oversatte bildebøker fra hele jordkloden! Spennende forfattere og illustratører fra andre deler av verden enn de land vi vanligvis oversetter fra, bidrar til sterke høytlesningshistorier* (Gyldendal Norsk Forlag, 2011).

Bøker er ikke bare kunstneriske ytringer, de er også varer på et marked. Bildebøker med fargetrykk på kvalitetspapir er dyre å produsere. Forlagsredaktør Nina Méd, som redigerte Verdens beste bildebøker på Gyldendal skriver i en e-post at

> *[…] da vi antok bøkene til VBB [Verdens Beste Bildebøker], var målet å øke representasjonen blant forfatterne vi antok, formidle større mangfold i miljø og karakterer, og utgi bøker og forfattere vi visste var prisvinnende eller kritikerroste. Det var en viss interesse blant bokhandlerne da vi startet opp serien, men ikke overbevisende salgstall, dessverre. De ble heller ikke kjøpt inn [av Norsk kulturråd] så vidt jeg husker, og hadde heller ikke mulighet til å få produksjonsstøtte fra Kulturrådet, så det var et prosjekt vi gikk realt i minus på, rent økonomisk. Men gøy var det, og bøkene var skikkelig fine.* (N. Méd, personlig kommunikasjon, 24. april 2024)

Det ble utgitt 10 bøker i VBB, og noen av dem ble anmeldt, blant annet på Barnebokkritikk.no (Schäffer, 2010).

Å utgi oversettelser er langt fra gratis. Selv om det er lite verbal tekst å oversette i bildebøker (og i noen bøker er det ingen tekst), skal det betales for rettigheter, trykkes papirversjoner eller utvikles digitale utgaver, distribueres og det øvrige som leder fram til at en bok faktisk blir lest. Alt dette har økonomiske kostnader. Forlaget må også vurdere hvor stort salgspotensialet for boka er i Norge, en vurdering som aldri har en fasit. Dermed tar et forlag alltid en økonomisk (om enn relativt liten) risiko med en utgivelse. Økonomi er og blir en viktig faktor. Rettighetskostnader kan være ett viktig hinder, og kommersialiseringen av bokindustrien er også en sentral faktor her, fordi oversettelser gjerne er mindre lønnsomme utgivelser. Det hjelper heller ikke at salget av all oversatt barnelitteratur har vist nedgang jevnt og trutt siden 2015 (Bokhandlerforeningen, u.å.). Imidlertid må lønnsomhetsfaktoren veies opp mot at norske forlag forventes å være kulturbærere som ikke kun skal drive butikk, men også bidra til en flora av norskspråklige utgivelser på det relativt lille norske bokmarkedet.

Den franske litteratursosiologen Gisèle Sapiro (2016) peker på mange og sammensatte årsaker til at bøker oversettes eller ikke. Gjennom omfattende undersøkelser av oversettelser i Frankrike og internasjonalt, har hun og hennes forskerteam funnet en tendens til asymmetri mellom sentrum og periferi, ved at det totalt sett er en økning i antall oversettelser, men lite diversitet i hva som oversettes, altså en ensretting i type litteratur og språkområder. For eksempel oversettes det mer

populærlitteratur, også når det oversettes fra de mindre språkene. Det er der bestselgerpotensialet ligger. Sapiro identifiserer ulike faktorer som hindrer eller fremmer oversettelse. Det kan dreie seg om politiske årsaker som sensur eller ønske om å fremme en stats image/status i utlandet. Et land kan ha streng sensur, men samtidig støtte oversettelser av egen barnelitteratur til andre land, som et ledd i selvframstillingen. Det kan også henge sammen med kulturelle faktorer som at man vil oversette noe som framstår eksotisk (f.eks. om urfolk i urskog), gi leserne kulturell kapital (*Don Quijote* som bildebok) eller fremme kulturforståelse hos lesere i mottakerlandet. Her er det en fare for at forlag velger ut bildebøker som samsvarer med nasjonale stereotypier, fordommer eller eksotisering, f.eks. ved å vise samfunn slik de var for lenge siden, noe som kan være tilfellet også med eksemplet vi har valgt: *My first day*. Sosiale årsaker som er til hinder for oversettelse, kan være at bøkene viser fram kjønnsroller eller familieforhold som framstår uakseptable eller for fremmedartede.

Det er uheldig hvis de utgitte barnebøkene i Norge blir for like hverandre, selv om "mer av det samme" kan oppleves som det tryggeste for forlagene ut fra deres erfaring med hva som selger. Det som utgis ligner ofte det som allerede er utgitt og har solgt rimelig godt. Vanessa Joosen observerer en tendens: *"The lowest common denominator of acceptability tends to become the new norm in international co-productions"* (sitert fra Coillie, 2020, s. 149). Joosen peker altså på et slags nøytralt minste felles multiplum i utgivelsene, en trygg sone av det tilvante og velkjente, forankret i etablerte sjangerkonvensjoner. Så selv om tekster oversettes, er det ikke sikkert at tekstene *"actually bring young readers into contact with other cultures. Research shows that translators for children are much more likely than translators for adults to remove foreign elements in a text or replace them with elements from the target culture"* (Coillie, 2020, s. 144). Forlag og oversetter frykter at noe altfor fremmed skal hindre lesegleden og forståelsen. Men en utestengelse av det mer kulturspesifikke eller marginale innebærer en slags utvanning, nedjustering, nøytralisering eller "temming" ("domestication"). Vi må likevel spørre: Kan slik temming være nødvendig for at en bildebok faktisk blir valgt av et barn i en annen kultur? Hvor går grensen for hvor fremmed en bok kan være for et norsk barn? Svarene er ikke åpenbare.

Det fremmede og det gjenkjennelige

Norsk kultur har kristen-humanistiske idealer som preger både normer for oppdragelse, relasjonene mellom barn og voksne, pedagogiske tradisjoner og mye annet som berører barndom og sosialisering. "Norske verdier" indikerer behov for bøker med en god balanse mellom individuell autonomi og fellesskapsorientering, markering av at barnet og barndommen har egenverdi, og at lek, kreativitet og personlig utfoldelse er viktig (Rammeplan for barnehagen, 2017; Øines, 2019). Det er alltid *"values and expectations of childhood encoded in the source text"* (Gillian Lathey sitert fra Coillie og McMartin, 2020, s. 20). Hver kultur *"has diverging expectations of child readers and faces its own ideological constraints"* (Todorova, 2020, s. 250). Barnelitteratur med verdier og holdninger som kolliderer med "norske verdier" (eller implisitt ideologi) er rimeligvis ikke velsett i barnebøker i norsk offentlighet. Både norske og utenlandske bildebøker kan dessuten ha sensitive eller kontroversielle temaer som noen voksne ikke ønsker at barn skal konfronteres med: vold, krig, nakenhet, sex, død, alkoholbruk og kanskje også ulydighet og annen uønsket oppførsel hos barnet (Coillie, 2020, s. 146-147). Hva som er tabu varierer mye mellom kulturer. Noen temaer er uønsket av pedagogiske grunner i andre land, f.eks. fordi det utfordrer den foreldrerollen som de voksne vil holde i hevd, mens de samme temaene ikke nødvendigvis vekker uro i Norge. Bibliotekar Oddbjørn Hansen ved Det flerspråklige bibliotek peker på slik problematikk når barnehager vil låne bøker på innvandrerbarnas språk:

> *De etterspør gjerne bøker på mange språk som handler om årstidene, bøker om julefeiring, om sommerferie, om kroppen. Temaer som er fremmede eller helt uhørt å skrive om i mange kulturer. Ansatte i barnehagene blir gjerne paffe når vi forklarer dem at disse temaene skildres ikke i barnebøker utenfor den (nord-)europeiske sfæren* (O. Hansen, personlig kommunikasjon, 3. september 2024).

Hansen nevner som eksempel en innkjøpt bok fra Libanon om ei jente som hadde dårlig syn og måtte ha briller. Hansens arabiske kollega sa at det var første gang han hadde sett en arabisk bildebok som skildret en "funksjonshemming" (O. Hansen, personlig kommunikasjon, 3. september 2024).

Den amerikanske barnelitteraturforskeren Rudine Sims Bishop (1990) hevdet at bøker både kan fungere som speil, som vindu og som glassdører. Metaforene peker på ulike nivåer eller funksjoner av innsikt og forandring litteraturen kan forårsake. Speilet viser til lesernes muligheter for gjenkjennelse av omgivelser eller erfaringer. Vinduet kan gi utsikt mot nye og ukjente forhold. Glassdørene både viser fram det ukjente og lar leseren bevege seg ut i et ukjent landskap. Alle tre funksjoner er nødvendige. Flere har pekt på hvor viktig det er at mennesker med ulik hudfarge og minoriteters kultur kan gjenfinnes i barnebøkenes (visuelle) framstilling (blant andre Mabbott, 2017; Bold, 2019; Iversen, 2020; Zahid, 2021; Djuve, 2021; Bothner, 2022). Forfatteren Jacqueline Woodson beskriver i sin selvbiografi den viktige opplevelsen av å endelig finne en bildebok med ei brun jente som hovedperson (2014). Alle trenger speil. Der har vi et stykke igjen i norsk bildeboklandskap, som i hovedsak er hvitt og vestlig. Når det gjelder vinduer og dører, er også mye ugjort. Bishop skriver at hvis barn *"only see reflections of themselves, they will grow up with an exaggerated sense of their own importance and value in the world – a dangerous ethnocentrism"* (1990).

Når barn hører eller leser fortellinger om andre barn som vokser opp under andre forhold blir deres livsrom utvidet, hevder Kathy Short i sin artikkel "Story as World Making":

> *Literature expands children's life spaces through inquiries that take them outside the boundaries of their lives to other places, times and ways of living. […] They participate in another's vision, transforming that vision as well as their own sense of possibility, because literature provides the opportunity to 'live through', not just have knowledge about life. This vision provides ways for students to imagine and live within and across global cultures and relationships* (s. 13).

Oversatte bildebøker gir innsyn i andre kulturer og kan ha viktige, ikke-vestlige perspektiver på verden. Et bredere internasjonalt spekter av utgivelser kan bidra til mangfold og nedbygging av kulturelle barrierer, særlig når barn møter det kjente i det ukjente, altså gjenkjennelsesglede i noe som er fremmed, annerledes eller merkelig (Bland, 2013, s. 263). Ei bildebok fra Malaysia kan for norske barn handle om lite kjente kulturelle fenomener, ha uvanlige navn og foregå på ukjente steder. Til gjengjeld møter barn ofte det ukjente også i sitt hjemland og eget samfunn. Aktivitetene i en fabrikk eller på en norsk gård kan være ukjent og fascinerende for et norsk barn. Vi kan dessuten anta at små barn har få fordommer om andre kulturer i møte med det annerledes og fremmede. Barn kan ikke minst være nesten fargeblinde når det gjelder betydningen av menneskers hudfarge (men dette er problematisert av blant andre Winkler, 2009). Det vi minst ønsker er fordommer om, fiendtlighet overfor og latterliggjøring av barn som ikke ligner en selv.

Et interessant eksempel på barns møte med det fremmede i barnebøker er observert av Jan Van Coillie. Han merket seg at når det gjelder person- og stedsnavn som er svært forskjellige fra hjemlandets navn, *"children often preferred foreign names and words to local ones because they found them funny-sounding"* (2020, s. 146). Det har blitt antatt av forlag og oversettere at barn har vanskeligere for å identifisere seg med barn i fortellinger som har uvanlige navn. Personnavn har derfor ofte blitt endret i oversettelser for å lette identifikasjon og uttale, men er altså ikke en nødvendighet. Også andre "rare" innslag i bøker kan bidra til å vekke nysgjerrighet og strekke barnets fantasi mot nye horisonter. Bildebøker kan gi alternative perspektiver på verden, gjerne sett gjennom andre barns øyne, og vise ulike livsoppfatninger og -muligheter som barnet dermed blir oppmerksom på.

Generelt er det vanlig, både når det gjelder valg av verk som oversettes og hvordan det oversettes, å prøve å finne en balanse mellom det fremmede og det kjente. Her er det valg som må tas og dilemmaer i oversettelsesprosessen: *"A publisher or translator may adopt either a strategy of localization in order to increase the recognizability of the story, or a strategy of foreignization aimed at expanding the knowledge of the young reader"* (Coillie, 2020, s. 149). Idealet synes ofte å være å vise det kjente i det ukjente, eller omvendt. Barn har noen forståelsesmåter og erfaringer på tvers av kulturer og land, blant annet å være avhengig av voksne og å like lek. Coillie påpeker at *"it can only be an enrichment to read that, despite their differences, people share many of the same profoundly held human emotions and desires. It is precisely here that the richness of translation resides, and that translators can function as go-between for languages and cultures"* (2020, s. 152). Så når den

vietnamesiske gutten i *My first day* har sin første dag på skoleveien, er det noe norske barn kan gjenkjenne, selv om veien er svært annerledes enn norske skoleveier. Men identifikasjon på tvers av kulturelle forskjeller kan bli vanskelig hvis avstanden er for stor til barnets egen verden i sitt hjemland. Det må være nok gjengjennelse og tilpasning til at barnet interesserer seg for boka, ellers blir det vanskelig for bøkene å krysse landegrenser.

Estetiske kvaliteter

Oversatte bildebøker gir innsikt om steder, hendelser og temaer, men også utsyn til en verden av kunstnerisk kreativitet. Svært ofte har bildebøker kunstneriske kvaliteter, en estetikk som strekker seg ut over det konvensjonelle og tilvante. Bildeboka kan være blant barns første møte med kunst, og bøkene kan sammenlignes med bærbare kunstgallerier. Både bilde og tekst kan skape overraskende, underliggjørende sansninger og erfaringer på grunn av bøkenes estetiske verdi. Det finnes en kolossal bredde av oppfinnsomhet og kreativitet, men mye av dette blir norske barn stengt ute fra fordi kvalitativt verdifulle bildebøker fra de fleste av verdens land ikke er tilgjengelige for dem, slik vår undersøkelse ovenfor indikerer. Den smale "Resten"-kategorien rommer språk som spansk, portugisisk, russisk, polsk, italiensk, japansk, indonesisk, arabisk, mandarin-kinesisk, urdu og hindi.

Det kunstnerisk-estetiske uttrykket i ei bildebok er svært viktig, men her finnes det noen sperrer som bidrar til at noen bøker ikke velges for oversettelse. Illustrasjonene i bildebøker er ofte relativt stiliserte, og nyutgivelser i andre land kan minne om illustrasjonsstilen vi hadde i Norge for flere tiår siden, og dermed virke "visuelt utdaterte".

Her kan det være på sin plass med et mer utførlig eksempel på ei bildebok som har fått mye positiv kritikk og flere litteraturpriser. Vi har valgt ei bildebok som gir et innblikk i både en spesiell dag og vanlige omgivelser i livet til en vietnamesisk gutt. Boka er spennende og estetisk vakker, med fascinerende bilder. Den fortjener etter vår mening å oversettes til norsk.

Når skoleveien er en mektig elv

Phùng Nguyên Quang og Huỳnh Kim Liên fra Vietnam vant i 2015 bildebokprisen Scholastic Picture Book Award. Denne prisen omfatter litteratur fra hele Asia: *"The Scholastic Picture Book Award (SPBA) is a joint initiative between the Singapore Book Council and Scholastic Asia, and it is presented biennially to an outstanding unpublished picture book with distinct Asian themes by an Asian team of writer and illustrator."* (Scholastic Picture Book Award) Boka ble oversatt til engelsk i 2021 med tittelen *My First Day*, og fikk rosende omtale og noen litterære utmerkelser: *"Their first book in the United States, My First Day, received five starred reviews and was selected as a best book of the year by Kirkus Reviews and School Library Journal."* (Penguin Random House) Denne bildeboka har også fått andre utmerkelser, her gjengitt fra omslaget på et nytt opplag av den engelske oversettelsen:

Illustrasjon 3: Priser My First Day har vunnet; utsnitt fra nettside (An, 2023)

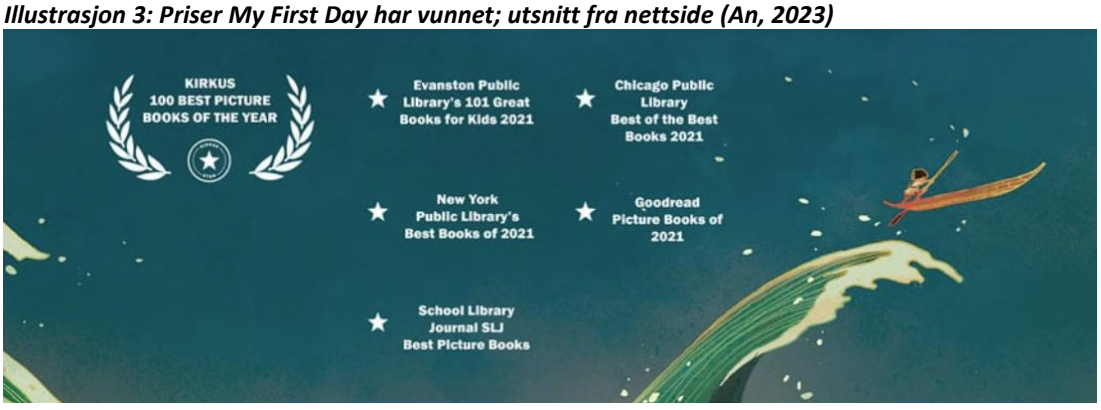

Boka handler om en gutt som må ta seg fram i liten, åpen båt alene til skolen på sin første skoledag. Handlingen utspiller seg i et deltaområde i Vietnam, ved en av munningene til Mekong-elva, som i begynnelsen av fortellingen kalles "mother Mekong". Gutten tilhører et båtfolk som lever så tett på elva at husene deres står på påler ute i vannet. Dette er folk som vant til å ferdes langs elva fra barnsben av, og guttens mor har bestemt at sønnen kan dra til sin første skoledag alene i en båt. Båten har en lang trestav som er både åre, stake og ror. Turen blir spektakulær, noe som vises allerede på

bokomslaget, der båten med gutten befinner seg høyt oppe på en bølge – en bølge som også fungerer som en dramatisk spenningsbølge i fortellingen (se illustrasjon 1).

Gutten, dyrene og naturen i boka er tegnet med skarpe konturer, slik det er velkjent fra mye manga og anime rettet til barn. (Bølgen og båten kan dessuten gi en voksen leser assosiasjoner til Hokusais tresnitt *Den store bølgen ved Kunagawa* fra 1832.) Bokas farger er intense. Bildene skifter fra mørke i mangroveskog til skinnende lys, åpen himmel og vrimlende farger nede i vannet. Særlig grønnfargene har tallrike nyanser og skaper en magisk stemning. Det er også mye mørke, der farer ligger på lur, enten det er en krokodille eller en pytonslange. Lysende prikker i mørket opplever gutten som stirrende øyne, og vi får oppleve noen av hans fantasier når han er redd.

Illustrasjon 4: Skummelt mørke i tett jungel (upaginert oppslag)

I to oppslag er det som om slanger omringer den lille båten, med teksten *"When you don't know a place, it can be scary"*. Naturens former blir i guttens fantasi til truende skapninger, slik det lett kan skje for mørkredde barn. Vekslende med dette truende er det oppslag i boka som uttrykker lettelse og glede, som når gutten kommer forbi en flokk med bøfler ute i vannet. For denne vietnamesiske gutten inngir store bøfler med kraftige horn trygghet, i motsetning til det de antakelig ville gjort for norske barn.

Boka viser tydelige kulturforskjeller, særlig i hva som forventes at et barn skal mestre i en annen kultur. For norske barn i småskolen ville det vært utenkelig at de ble sendt ut alene i båt på skoleveien, med krokodiller og andre farer i vannet. Gutten i *My first day* takler en hverdag som er svært annerledes enn for barn i Norge, og dette vil nok kunne virke fremmed, eller som et slags eventyr for norske barn. Som Janice Bland (2013) viser, kan det kjente, i dette tilfellet første skoledag, framstilt i det ukjente miljøet være en kilde til begeistring og estetisk nytelse. For barn med familie og opprinnelse i Vietnam, vil omgivelsene kunne være mer gjenkjennelige, og dermed bidra til å skape en stolthet over hjemlandskulturen. Å se en vietnamesisk gutt som protagonist i ei bildebok, kan gi den virkningen Jacqueline Woodson (2014) forteller om, av å oppleve seg som bekreftet med sin hudfarge.

Den engelske oversettelsen av boka avsluttes med en faktadel om Vietnam der Mekongelva kalles både en møteplass for folk, et supermarked (for mye av matforsyningen) og en vei, inkludert en skolevei. Ingen elv i Norge har et tilsvarende funksjonsmangfold. Tidevannet i Mekong regulerer livsrytmen. Derfor står det at gutten på sin første reise til skolen må "wait for tide and time".

My First Day er også særpreget ved de visuelle perspektivskiftene. Vi får se gutten i båten både fra siden, ovenfra og fra undersiden (slik at fiskene kan se opp på han). I et av bildene fra fuglespektiv kan vi oppdage en enorm pytonslange i vannet, men denne slangen er så enorm at den nok bare er i guttens fantasi (formuleringen "fear slithers in like a python" på et tidligere oppslag kan tyde på at slangen ikke er virkelig).

Illustrasjon 5: Fugleperspektiv med en enorm pytonslange (upaginert oppslag)

På denne farefulle ferden er likevel målet klart for gutten, som det går fram av at metaforer for skole dukker opp i teksten: Dyrelyder er som *"the chatter of a classroom full of animals"*, han ser på *"the blackboard of the river"* og himmelen sammenlignes med *"a crayon box full of colors"*. Gutten ser også "*schools of fish*". Når han endelig er framme ved skolen, vises andre barn på vei i sine båter, flere av barna er som han alene. Slik Kathy Short peker på, kan slike fortellinger utvide et barns forståelse av hvilke andre liv som er mulig å leve (s. 13). Gutten i båten gir mulighet til å komme nær og leve seg inn i liv som ligger utenfor rammene for norske leseres hverdagsliv: *"literature provides the opportunity to 'live through', not just have knowledge about life"* (Short, s. 13). Forutsetningen er at denne boka, og mange andre, som viser andre mulige livsformer, blir tilgjengelige for norske lesere og bibliotekbrukere.

Illustrasjon 6: Endelig nær skolen, der også andre skolebarn er på vei (upaginert oppslag)

Vi har fått et blikk inn i liv levd – på, med og av den store "mother Mekong". Boka er slutt, men det er klart at denne reisen skal gutten foreta stadig på nytt, og at han med erfaring vil bli en av dem som kjenner elva like godt som sin egen skolevei – ganske enkelt fordi det er, eller var, skoleveien. Boka viser kanskje ikke til det reelle dagens liv på Mekongelva; vi ser for eksempel ingen båtmotorer eller andre spor av moderne teknologi. Fortellingen kan dermed framstå som et tilbakeblikk på en barndom, kanskje til og med som en nostalgisk barndomshistorie. Forfatterne av *My first day* har uttalt:

> *The main influences of our work are real landscapes in southwest Vietnam. The Mekong River and the melaleuca forest are wonderful, and we just draw what we see. We want to introduce the beauty of our country to the world* (sitert fra Storey, 2021).

De er sikkert fornøyde med å nå de store engelskspråklige bokmarkedene, men noe kan ha blitt borte i oversettelsesprosessen. En anonym anmelder av *My First Day* på amazon.com hevder at *"The original had much less words and there was a sort of poetry to the language they chose"*.

Skoleveien i skandinaviske barnebøker

Mange engelskspråklige og skandinaviske bildebøker tar opp temaet skolestart (Dockett et al., 2010), blant andre Astrid Lindgren og Anna Fiske, men av dem som har både bilder og tekst knyttet til skoleveien på første skoledag, finner vi danske Anne Sofie Hammer og Dina Gellerts bok *Ville begynner på skolen* (2018) og Tor Åge Bringsværd og Lisa Aisatos *Tambar begynner på skolen* (2019). I sammenlikning med *My first day,* er kontrastene slående: Villes skolevei er av det helt trygge slaget, der han leier både mor og far som følger ham helt inn i klasserommet. Noe mer dramatisk er skoleveien i fortellingen om trollet Tambar, fordi trollskolen ligger langt hjemmefra, og trollbarna må bo på skolen. Også her er foreldrene beskyttende med på reisen. Trygghet er det tydelige elementet i disse skandinaviske bøkene, selv om de beskriver inngangen til en ny livsfase, som det for mange barn er knyttet mange og sterke følelser til. Bøkene kan fungere som forberedelse til skolestart.

Illustrasjon. 7: Ville begynner på skolen

Illustrasjon 8: På skolevei til trollskolen. Tambar begynner på skolen. [Gjengitt med opphavspersonenes tillatelse]

Den vietnamesiske fortellingen blir mer av et utfordrende eventyr og i mindre grad en didaktisk forberedelse til skolestart, enn de skandinaviske bøkene. Likevel er også *My First Day*, med sine metaforer knyttet til skolemateriell, med på å holde fokus for hva som er målet med båtreisen.

Konklusjon

Vi har valgt *My First Day* som eksempel på en bok som både har en spennende handling, er estetisk vakker, og som kan fungere horisontutvidende for norske barn uten å bli for fremmedartet, men som ikke er oversatt til norsk. Slik Sapiro viser, er det mange og sammensatte årsaker til at bøker ikke krysser grenser. I norsk sammenheng dreier det seg trolig mye om økonomi, fordi bøker som *My First Day* i likhet med andre ikke-kommersielle bildebøker fra språkområder utenfor det engelske og skandinaviske ikke har et stort nok salgspotensiale, samtidig som de faller utenfor de etablerte støtteordningene norske bildebøker nyter godt av.

For den som ønsker å utvide sitt tilfang av bildebøker, finnes det noen muligheter. En er Verdensbiblioteket, som gir gratis tilgang til e-bøker fra mange kanter av verden, på originalspråket eller i tospråklige versjoner. For bibliotekarer og lærere kan oversikten *The World through Picturebooks*, publisert av den internasjonale bibliotekorganisasjonen IFLA (2023), være en inspirasjon. Der presenteres 530 anbefalte bildebøker for barn fra 57 land. Oversikten kan være en idébank også for norske forlag.

Litteratur

Alvstad, C., & Borg, C. (2020). The impact of awards on the translation and circulation of children's literature into semi-peripheral and peripheral languages. *Perspectives, 29*(4), 709–813. https://doi.org/10.1080/0907676X.2020.1839521

An, T. H. (2023). *Kaa Illustration: "Let's not be in a hurry, we have our whole lives to draw."*. https://tuhaan.com/en/kaa-illustration-2/ (Hentet 01.10.2024)

Beckett, S. (2012). *Crossover picturebooks*. Routledge.

Birkeland, T., Mjør, I. & Teigland, A.-S. (2018). *Barnelitteratur: sjangrar og teksttypar*. 2. utg. Cappelen Damm Akademisk.

Bishop, R. S. (1990). Mirrors, window, and sliding doors. *Perspectives: Choosing and using books for the classroom, 6*(3), 9–11. https://scenicregional.org/wp-content/uploads/2017/08/Mirrors-Windows-and-Sliding-Glass-Doors.pdf

Bland, J. (2013). *Children's literature and learner empowerment: Children and teenagers in english language education*. Bloomsbury Academic.

Bold, M. R. (2019) Representation of people of colour among children's book authors and illustrators. *booktrust*. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10074351/1/booktrust-represents-diversity-childrens-authors-illustrators-report.pdf (Hentet 24.03.2025)

Bokhandlerforeningen (u.å.). Salgsstatistikk. https://bokhandlerforeningen.no/salgsstatistikk/

Bothner, A. S. D. H. (2022). *Barnelitteratur og barnesamtaler om kulturelt mangfold: En kvalitativ studie om hvordan barneboken Hvis du kommer til jorda (Blackall, 2020) kan brukes i barnesamtaler om kulturelt mangfold, likheter og ulikheter i barnehagen*. [Bacheloroppgave. Dronning Mauds Minne] https://open.dmmh.no/dmmh-xmlui/bitstream/handle/11250/3022044/Bothner,%20ASDH%20-%20BHBAC3920.pdf (Hentet 24.03.2025)

Bringsværd, T.Å. & Aisato, L. (ill.). (2019). *Tambar begynner på skolen*. Gyldendal.

Coillie, J. V. & McMartin, J. (2020). Introduction: Studying texts and contexts in translated children's literature. I J. McMartin, & J. V. Coillie (Red.), *Children's literature in translation. Texts and contexts* (s. 11–37). Leuven University Press.
Coillie, Jan Van (2020). Diversity can change the world: Children's Literature, translation and images of childhood. I J. McMartin & J. V. Coillie (Red.), *Children's literature in translation. Texts and contexts* (s. 141–156). Leuven University Press.

Djuve, M. T. (2021). *Jublende bildebok om å ha brun hud*. https://www.mayatrobergdjuve.no/2021/02/energibombe-om-a-ha-brun-hud/ (Hentet 02.10.2024)

Dockett, S., Perry, B., & Whitton, D. (2010). What will my teacher be like? Picture storybooks about starting school. *Australasian Journal of Early Childhood*, *35*(3), 33-41. https://doi.org/10.1177/183693911003500305

Gyldendal Norsk Forlag (12.01.2011). *Gyldendals vårkatalog 2011*. https://issuu.com/gyldendalnorskforlag/docs/v_rkatalog_2011/93

Hammer, A.S. (2018). *Ville begynner på skolen*. Illustrert av Dina Gellert; oversatt av Jørn Roeim. Kagge.

IFLA (2023). *The world through picturebooks*. 3. utg. https://repository.ifla.org/items/7432fab6-da33-4055-a5c0-39a48c3b1a25 (Hentet 03.10.2024)

Iversen, R. L. (2020). *Hvorfor og hvordan bør hudfarge være tema i barnehagen?* https://www.religionsundervisning.no/l/hvorfor-og-hvordan-bor-hudfarge-vaere-tema-i-barnehagen/ (Hentet 02.10.2024)

Mabbott, C. (2017). The We Need Diverse Books campaign and critical race theory: Charlemae Rollins and the call for diverse children's books. *Library Trends*, *65*(4), 508–522. https://doi.org/10.1353/lib.2017.0015

Oittinen, R. (2003). Where the wild things are: Translating picture books. *Meta*, 48(1–2), 128–141.

Ommundsen, Å. M., Haaland, G. & Kümmerling-Meibauer, B. (2022*). Exploring challenging picturebooks in education*. Routledge.

Penguin Random House (2024). *Phùng Nguyên Quang*. https://www.penguinrandomhouse.com/authors/2291029/phung-nguyen-quang/ (Hentet 30.09.2024)

Rammeplan for barnehagen (2017). Utdanningsdirektoratet. https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/

Quang, P. N. & Liên, H. K. (2021). *My first day*. Make me a world/penguin random house. oversetter til engelsk ikke oppgitt. Etterord (1 side) av Christopher Myers. [Hele boka blir lest og vist på https://www.youtube.com/watch?v=tZkBNxscyog]

Sapiro, G. (2016). How do literary works cross borders (or not)?: A sociological approach to world literature. *Journal of World Literature, 1*(1), 81–96. https://doi.org/10.1163/24056480-00101009

Schäffer, A. (2010). *Verdens beste bildebøker: Himmelfrokost, To veier og Papirflybjørnen*. https://www.barnebokkritikk.no/verdens-beste-bildeboeker-himmelfrokost-to-veier-og-papirflybjoernen/ (Hentet 24.03.2024)

Scholastic Picture Book Award (2024). https://archives.bookcouncil.sg/awards/picture-book-award (Hentet 30.09.2024)

Short, K. (2012). Story as world-making. *Language art*, *90*(1), 9-17.

Storey, C. (2021). *Floating to school across the mighty Mekong*. https://www.arkansasonline.com/news/2021/mar/15/read-to-me/ (Hentet 01.10.2024)
Todorova, Marija (2020). Translating violence in children's picture books: A view from the former Yugoslavia. I J. McMartin & J. V. Coillie (Red.), *Children's Literature in Translation. Texts and Contexts* (s. 249–262). Leuven University Press.

Verdensbiblioteket (u.å.). https://verdensbiblioteket.no/

Winkler, E. N. (2009). *Children are not colorblind: How young children learn race*. https://inclusions.org/wp-content/uploads/2017/11/Children-are-Not-Colorblind.pdf (Hentet 02.10.2024)

Woodson, J. (2014). *Brown girl dreaming*. Penguin.

Zahid, S. (2021). *Den nye barneboken til Amanda Gorman er antirasistisk, viktig og vakker*. https://periskop.no/den-nye-barneboken-til-amanda-gorman-er-antirasistisk-viktig-og-vakker/ (Hentet 02.10.2024)

Øines, A.M. (2019). De viktige bildebokvalgene – lesing av bildebøker som estetisk aktivitet i 38 barnehager. *Barn, 2*, 25–38.